Jaargang 6 | WINTER 2022/2023

De Natuurkijker

Nieuwsblad van IVN en KNNV Amersfoort e.o.

Excursies, Minicursussen en WNA lezingen - IVN-jeugd - KNNV Spetterdag - Tweekleurige vleermuizen - Mijn favoriete plek - Kaasboerderij De Groote Voort - Bijentuin Groot Zandbrink - Zaden in veen Schoolsteeg - Groenvisie Amersfoort - Varens in Vathorst - Groene agenda

ivn beleef de natuur!

KNNV vereniging voor veldbiologie

IVN Excursies jan-mrt 2023

Doorstapwandeling Den Treek

zondag 15 januari 2023 van 14.00-16.00 uur en vrijdag 27 januari 2023 van 14.00-16.00 uur

Start: parkeerplaats bij de voetgangersbrug over de A 28, hoek Paradijsweg/Dodeweg in Leusden. Gezien de beperkte parkeerruimte en drukte op zondagmiddag is ons advies: kom op de fiets! OV: bus 19 vanaf station Amersfoort Centraal, uitstappen bij begraafplaats Rusthof en 5 minuten lopen.

We maken een flinke wandeling van zo'n acht kilometer over Landgoed Den Treek-Henschoten. Tijdens deze doorstapexcursie zal er slechts af en toe kort worden stilgestaan voor uitleg. Dit particuliere landgoed is bijna 2000 hectare groot en ligt op de overgang van de Utrechtse Heuvelrug naar de Gelderse Vallei. We zullen door natuurgebied Schutterhoef lopen. Dit was tot 2010 als landbouwgebied in gebruik, de grond is afgegraven en in de poelen heeft zich nieuwe vegetatie ontwikkeld. Ook het Vogelwater, een in 2016 uitgegraven heideven, ligt op de route. Bij het uitgraven van dit ven werden restanten van een 13.000 jaar oud oerbos gevonden. Hoewel het nu een rustig seizoen is, heeft de natuur ook in de winter zijn charme. Trekt u goede wandelschoenen aan!?

Groen in de winter, een natuurwandeling van werkplaats naar rustplaats

zondag 19 februari 2023 van 14.00-16.00 uur

Start: parkeerplaats Wagenwerkplaats; bij Soesterweg nr 242 rechtsaf, daar bevindt zich een groot parkeerterrein. OV: bus 70 vanaf station Amersfoort Centraal. Geschikt voor rolstoelgebruikers.

Wie denkt dat de natuur op deze twee locaties - de Wagenwerkplaats en begraafplaats Soesterkwartier - sober is, zal zich verbazen. De wandeling begint op de Wagenwerkplaats, waar we aandacht geven aan de historie van de plek en aan de natuur, die hier volop aanwezig is. De Wagenwerkplaats is een groene verbinding, vanuit de stad naar het buitengebied. Een aantal initiatiefnemers heeft ervoor gezorgd dat dit gebied een herbestemming kreeg voor wonen,

Wagenwerkplaats
Lina Bakker

Lekker lopen in Den Treek (IVN)

bedrijvigheid, recreatie en natuur. In de 'Walk of Fame' zijn hun namen op een bijzondere manier vereeuwigd. Mede dankzij hun inzet werd deze werkplaats een rijksmonument. Schuin tegenover de werkplaats ligt het tweede deel van deze natuurwandeling: de Algemene Begraafplaats aan de Soesterweg. Deze begraafplaats stamt uit 1895 en is twee hectare groot. Er is een grote diversiteit aan mossen en korstmossen. De groenblijvende struiken - met hun symbolische betekenis - zijn vaak besdragend. Zij trekken diverse vogels en andere dieren aan. Zo valt er ook over deze rustplaats veel te vertellen. Kortom, het belooft weer een interessante wandelexcursie te worden.

Groene parel op de Berg

zondag 19 maart 2023 van 14.00-16.00 uur

Start: Utrechtseweg 266, Amersfoort. We starten op het terrein van Zon en Schild, bij de Kapel (parkeerplaats achter de Kap en 't Raakpunt) OV: bus 34 (U-link) of 56 (U-ov). Geschikt voor rolstoelgebruikers.

Tijdens deze wandel-excursie op het terrein van Zon en Schild zullen we het parkachtige deel en het bosgedeelte verkennen. In het bosgedeelte aan de achterzijde zijn 'paaltjesroutes' uitgezet, waar we een

>> lees verder op pag. 4

Entree Zon & Schild
Johanneke Maris

De Natuurkijker

2	Wandeling en excursies
4	Minicursussen Natuuracademie
5	WNA lezingen
6	Project ‘Groene erven’
7	Van het IVN Bestuur
	IVN-jeugd: Soesterduinen
8	Verslag KNNV Spetterdag
10	Tweekleurige vleermuizen
	Mijn favoriete plek
12	Landschap van de Toekomst
13	Kaasboerderij De Groote Voort
15	Bijentuin Groot Zandbrink
17	Zaden in veen Schoolsteeg
18	Groenvisie Amersfoort
19	Noordse streepvaren in Vathorst
20	Groene agenda

Redactioneeltje

We wensen al onze lezers weer veel leesplezier met onze flora en fauna… In deze Natuurkijker zetten we de schijnwerpers op de noordse streepvaren, de tweekleurige vleermuis, de Europese hoornaar en zaden van de veldrus. Brigiet vertelt over een tocht van de IVN-jeugdwerkgroep in de Soesterduinen, Kees Quaadgras blikt terug op de KNNV-spetterexcursie op het terrein van Vitens in Soesterduinen en Arno Kanters doet verslag van een bezoek aan boerderij De Groote Voort. Zelfs het jubileum van Natuur en Milieu Utrecht en de Groenvisie van de gemeente Amersfoort komen aan bod.

De Groene agenda heeft weer veel Excursies, Minicursussen en Natuurlezingen voor de start van het nieuwe jaar, met ook de Eindejaars Plantenjacht en de Tuinvogeltelling 2023!

We herhalen onze dringende oproep… want de redactie is nog steeds op zoek naar nieuwe redactieleden, in elk geval iemand die de opmaak overneemt. Wie helpt ons uit de brand? De nood is echt hoog! De Natuurkijker moet als het gezamenlijke verenigingsblad van IVN en KNNV toch blijven verschijnen? Meld je aan bij de redactie als je ons team kunt versterken (email: redactie.natuurkijker@gmail.com). Veel dank!

Kees de Heer, Marian Marseille en Olav-Jan van Gerwen

Planning volgende nummer

De eerstvolgende Natuurkijker verschijnt eind maart 2023. De kopij voor dit voorjaarsnummer moet uiterlijk 1 maart 2023 bij de redactie zijn, mail naar redactie.natuurkijker@gmail.com

Bij de voorplaat

Erik Broer portretteerde de tweekleurige vleermuis. Volgens Erik een charmante vleermuis. In de rubriek ‘Vleermuizen in Amersfoort’ kun je lezen waarom, zie pagina 10.

De Natuurkijker is het gecombineerde blad van IVN en KNNV Amersfoort e.o.
Redactie: Kees de Heer, Marian Marseille en Olav-Jan van Gerwen.
email: redactie.natuurkijker@gmail.com

Het IVN en de KNNV hebben werkgroepen die zich bezig houden met onder andere vogels, planteninventarisaties, insecten, vleermuizen, natuurwandelingen, lezingen, cursussen, duurzaamheid, jeugd, ruimtelijke ordening en bomen knotten.

IVN | www.ivn.nl/amersfoort
vacature IVN-voorzitter
email: info@ivnamersfoort.nl

KNNV | www.knnv.nl/amersfoort
Arie van de Bremer, voozitter a.i.
email: voorzitter@amersfoort.knnv.nl

FSC
www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C017135

IVN Excursies

>> vervolg van pag.2

deel van gaan lopen. Uiteraard hebben we oog voor de voorjaarsnatuur: misschien beginnen de rododendrons al voorzichtig te bloeien en misschien zien we al bolletjes in het gras tevoorschijn komen. We zien aan de takken van diverse bomen vast al wat van het jonge groen ontluiken. De gidsen gaan tevens in op de geschiedenis en toekomst van het terrein. Dit gebied bovenaan de Amersfoortse Berg ligt aan de Utrechtseweg, vroeger de Amersfoortseweg geheten. Tijdens de aanleg van deze weg in de 17e eeuw werd hij de 'Weg der Weeghen' genoemd. Sinds de jaren dertig is de psychiatrische instelling Zon en Schild er gevestigd. In verband met het inkrimpen van de kliniek, is er woningbouw bij de deels monumentale paviljoens gepland.

Diersporen

vrijdag 24 maart 2023 van 14.00-16.00 uur

Start: Landgoed ISVW, Dodeweg 8, 3832 RD Leusden. OV: buslijn 19 vanaf station Amersfoort Centraal, uitstappen bij begraafplaats Rusthof en 5 minuten lopen naar ISVW.

Bij een wandeling in het bos wil ik altijd graag een ree zien of liever nog een vos. Helaas zie ik ze meestal niet. Juist daarom is het wel leuk om de sporen te herkennen van deze dieren. We gaan op zoek naar

sporen van een ree, vos, specht, uil en havik - dieren die je misschien nog nooit in het bos tijdens een wandeling hebt gezien. Natuurlijk vertellen we ook iets over het gebied en waarom deze dieren hier graag zijn.

Meer informatie: www.ivnamersfoort.nl

Minicursus Tuinvogeltelling

vrijdagavond 20 januari 2023 en zaterdagochtend 21 januari 2023

De Nationale Tuinvogeltelling 2023 wordt gehouden in het weekeinde van vrijdag 27 tot en met zondag 29 januari 2023. Wilt u meer weten over tuinvogels? Beter voorbereid meedoen aan de Tuinvogeltelling?

Ter voorbereiding op de telling organiseert de Natuuracademie de Minicursus Tuinvogeltelling, met een theorieavond en een excursie. Docent is Gert de Wit. De cursus wordt georganiseerd in samenwerking met de KNNV Vogelwerkgroep.

Minicursus Tuinvogeltelling:
- Theorie: vrijdag 20 januari van 19:30-21:30 uur, in Het Groene Huis, Schothorsterlaan 21 in Amersfoort.
- Excursie: zaterdag 21 januari van 9:00-10:30 uur. De locatie wordt op de theorieavond bekend gemaakt.
- Kosten: 10 euro, contant betalen bij binnenkomst (leden van KNNV- en IVN-Amersfoort betalen 5 euro)

Aanmelden is verplicht, via CNME@amersfoort.nl, want er kunnen maximaal 30 deelnemers meedoen.

De Natuuracademie

De Natuuracademie is een samenwerking van CNME Het Groene Huis en de regionale afdelingen van KNNV en IVN in Amersfoort en omgeving. Voor alle cursussen geldt dat aanmelding verplicht is, via email: cnme@amersfoort.nl. De minicursussen bestaan meestal uit een cursusavond en een veldexcursie. Meer informatie: www.hetgroenehuisamersfoort.nl/natuuracademie

Spreeuw in de dakgoot (foto: Gert de Wit)

Minicursus Heelal in beeld

donderdagavond 2 maart 2023

De Natuuracademie organiseert op donderdagavond 2 maart 2023 een cursus 'Heelal in beeld', met Jan van Asselt als docent. Meer informatie binnenkort, via de websites van KNNV en IVN Amerstoort.

Minicursus Korstmossen

woensdagavond 12 april 2023, met excursie op zaterdag 15 april 2023

In april organiseert de Natuuracademie een minicursus over 'Korstmossen', met Arie van den Bremer als docent. De theorie is woensdag 12 april 223, de excursie is zaterdag 15 april 2023. Meer informatie binnenkort, via de websites van KNNV en IVN Amerstoort.

De Merel en M.U.S.

WNA Natuurlezing door Jan Schoppers & Willem Kuijsten

dinsdag 24 januari 2023 om 20:00 uur

Deze WNA lezing gaat over de merel en M.U.S, het Meetnet Urbane Soorten van SOVON. Let op: deze lezing is niet op de eerste dinsdag van de maand, maar op de vierde. De lezing is in Het Groene Huis in Amersfoort, en is ook online te volgen.

De merel was ooit een schuwe bosvogel, die is veranderend in een algemene tuinvogel. Maar nu lijkt die algemene tuinvogel niet meer zo algemeen te zijn. Wat is daar aan de hand?

Kennis over het voorkomen van de merel wordt onder andere verzameld via M.U.S. (Meetnet Urbane Soorten). Vogeldeskundige Jan Schoppers van SOVON vertelt meer over de merel en M.U.S. Aanvullend daarop vertelt de Amersfoortse stadsecoloog Willem Kuijsten hoe die informatie gebruikt wordt bij het beschermen van de natuur in de stad.

Merelman (foto: Jaap Vos)

Begin vorige eeuw beschreef Jac. P. Thijsse - één van de oprichters van Natuurmonumenten - de merel als een schuwe bosvogel. Maar hij nam destijds ook waar dat steeds meer merels in Nederland bleven. De eeuw daarna veranderde de merel in een echte cultuurvolger. Inmiddels is hij de talrijkste broedvogel en de meest bekende vogel van ons land. Bij de jaarlijkse tuintelling van de Vogelbescherming staat de merel al jaren in de top-drie. Het jaar 2022 was het 'Jaar van de merel'. Helaas stierven veel merels door het usutu-virus. Hoe gaat het nu met deze door ons zo gewaardeerde vogel met zijn melodieuze zang?

'Meten is weten' gaat ook op voor kennis over vogels. Om de populatieontwikkeling van wilde vogels over langere termijn te onderzoeken zijn betrouwbare monitoringsprogramma's essentieel. M.U.S (Meetnet Urbane Soorten) is zo'n monitoringsprogramma voor vogels in steden. Vrijwilligers tellen volgens een vaste methode welke vogels bij hen in de wijk voorkomen.

De gemeente Amersfoort heeft een Soort Management Plan (S.M.P 2023-2032) opgesteld, om de natuur in de stad te beschermen bij bouwactiviteiten, met

WNA Natuurlezingen

Natuurlezingen op dinsdagavond, verzorgd door de Werkgroep Natuurlezingen Amersfoort (WNA), een samenwerkingsverband van KNNV, IVN, Vogelwacht Utrecht en Gemeente Amersfoort. De lezingen zijn in het Groene Huis in Amersfoort. De lezingen zijn ook online te volgen. De Zoom-link is kort tevoren te vinden op de website van KNNV- en/of IVN-Amersfoort.

name de huismus en de gierzwaluw. Hierbij worden ook gegevens van M.U.S gebruikt. Door middel van M.U.S. krijgen we een beeld hoe het gaat met een groot aantal broedvogelsoorten, zoals huismus, gierzwaluw en merel. Het allerleukste en interessante van M. U.S. is dat het iets is waaraan iedereen kan meedoen! Hoe? Ook dat komt aan de orde.

Aanvang 20:00 uur, zaal open om 19:30 uur, in het Groene Huis (Schothorsterlaan 21 in Amersfoort). Toegang is gratis, max. 80 bezoekers. Reserveren is niet nodig. De lezing is online te volgen via https://us06web.zoom.us/j/88645334316 (login om 19.50 uur), vragen stellen kan echter alleen live in het Groene Huis.

Slechtvalk

WNA-lezing door Henny de Bruijn

dinsdag 28 maart 2023 om 20:00 uur

De WNA-natuurlezing van maart is eveneens op de vierde dinsdag, namelijk op 28 maart. Henny de Bruijn vertelt over de slechtvalken die al tien jaar achter elkaar broeden op de Onze Lieve Vrouwetoren. Hij geeft aan de slechtvalk in Amersfoort te zien is, en hij illustreert zijn verhaal met veel mooie foto's.

De slechtvalk bij de Onze Lieve Vrouwetoren (foto: Henny de Bruijn)

WNA-lezing in februari

dinsdag 28 februari 2022 om 20:00 uur
Thema is binnenkort bekend. Voor informatie en de Zoom-link voor online deelname, zie binnenkort de websites van IVN- en/of KNNV-Amersfoort.

Project 'Groene erven Utrecht'

Bomen Actieplan en erfbeplantingsproject
De provincie Utrecht heeft de doelstelling om, naast eventuele compensatie opgaves, 600.000 extra bomen te planten. Dit is uitgewerkt in het 'Bomen Actieplan'. Een van de projecten in dit actieplan is het erfbeplantingsproject 'Groene erven in Utrecht!' dat in het najaar is gestart om 16.000 bomen aan te planten op erven in het buitengebied.

16.000 bomen en struiken
Deelnemers aan het project kunnen met subsidie hagen, houtsingels, elzensingels, bosjes, laan- en fruitbomen aanplanten op hun erf. Geïnteresseerde erfeigenaren worden bezocht, en krijgen gratis een beplantingsplan, de beplanting en een onderhoudsinstructie. Het aanleggen en beheren van de beplanting voeren deelnemers zelf uit. Voorwaarden voor deelname is dat op het erf ruimte moet zijn om minimaal 200 stuks bos- en/of haagplantsoen te planten en er geldt de verplichting om de gesubsidieerde beplanting in stand te houden. Erven met inpassingsverplichtingen zijn uitgesloten van deelname.

Hondsroos (Rosa canina)

Doe mee, doneer een boom!
'Groene erven in Utrecht!' is een project van de Provincie Utrecht in samenwerking met Trees for All. Mooi project? Via Trees for All kunt u sponsor worden en een boom doneren voor dit project in onze provincie: zie treesforall.nl > groene erven Utrecht.

Van het IVN-bestuur

En weer is er een jaar voorbij. Een jaar waarin we voorzichtig afscheid hebben proberen te nemen van alle beperkingen als gevolg van het COVID19-virus. Beperkingen die achteraf gezien best pittig waren voor het verenigingsleven van het IVN. Of het nu om de Eemschuimers (werkgroep jeugd), de werkgroep Knotten of 'Handen uit te mouwen' gaat; alle werkgroepen zijn gericht op het maken en houden van contact met het publiek om natuurbelevingen te bieden. En dat contact was het eerste wat niet meer mogelijk was. Gelukkig hebben we vanaf het najaar (bijna) alle activiteiten weer op kunnen pakken.

Wij hopen dat we met het nieuwe jaar deze ontwikkeling kunnen vasthouden en we willen alle lezers van de Natuurkijker daarom bij deze een voorspoedig, gezond en natuurrijk 2023 toewensen.
Bestuur IVN-Amersfoort: Lenny, Henk, Paul en Peter

IVN jeugdwerkgroep in de Lange Duinen

door Brigiet

In de kerstvakantie organiseert de IVN jeugdwerkgroep een speurtocht rond het klooster van OLV Ter Eem. Op 12 november gingen we naar de Lange Diunen in Soest.

De derde activiteit van de IVN jeugdwerkgroep was op 12 november, en bracht ons bij de Lange Duinen in Soest, met als vertrekpunt de parkeerplaats aan de Sparrenlaan.

Het is een prachtige, zonnige zaterdag als we de tweeëntwintig kinderen opwachten bij de lange houten tafel voorbij de parkeerplaats. Tamara gaat op de tafel staan om het plan van deze ochtend uit te leggen. Ze heet de nieuwe kinderen welkom: "Ik vertel iets over dit gebied en we gaan natuurlijk iets met zand doen." Maar ze zegt ook dat het zand wel laag bij de grond moet blijven…

We zwaaien naar de ouders en we gaan op weg naar een beschutte centrale plek. De kinderen luisteren aandachtig als Tamara ze uitlegt waarom we hier zulke prachtige stuifduinen hebben. Ze vertelt onder andere over het ontstaan in het verre verleden en over de manier waarop er nu gehandeld moet worden om het te behouden.

We lopen daarna naar een gebied met iets meer vegetatie en daar gaan we verdeeld in vier kleine groepjes aan de slag. Groep 1 zal bodemonderzoek doen, door in de aardlagen te graven. Groep 2 kijkt

naar de bijzondere begroeiing, vooral de gallen aan de eiken maken indruk; de gallen worden druk verzameld. Groep 3 gaat op zoek naar sporen van levende wezens en groep 4 gaat testen hoe je stevig kan bouwen met zand. Na tien of vijftien minuutjes schuiven ze door naar een ander onderwerp, zodat ze alles een keer hebben gedaan.

Na een drink en koek-pauze gaan we speuren naar een soort puzzelkaarten, die later twee-aan-twee allerlei weetjes over egeltjes laten zien. De tijd vliegt, en al rollebollend in het zand keren we over het duin terug naar de parkeerplaats waar al wat ouders reikhalzend op de uitkijk staan.

In de kleinere groepjes was genoeg ruimte voor de aandacht voor de verschillende vragen die er bij de kinderen opkwamen en op die manier was er ook veel afwisseling. Wij kijken terug op een mooie zonnige vrolijke geslaagde ochtend.

Spetterdag KNNV ‘voelt een beetje als thuiskomen’

Verslag en foto’s: Kees Quaadgras

“Het voelt een beetje als thuiskomen”, zegt Renée van Assema aan het begin van de Spetterdag van de KNNV, zaterdag 27 augustus. Het is immers vanwege corona voor de meesten jaren geleden dat ze elkaar zagen. Renées gevoel, een beetje alsof we familie zijn, wordt door veel aanwezigen beaamd.

De Spetterdag, de jaarlijkse bijeenkomst van KNNV-ers, heeft plaats in en rond de gebouwen en technische installaties van drinkwaterbedrijf Vitens in Soestduinen. Renée werkt hier als ecoloog. Haar taak is onder meer het onderzoeken en begeleiden van ontwikkelingen in de vele grote en kleine waterwingebieden van Vitens. Om de kwaliteit van het grondwater hoog te houden mag er in deze gebieden niets gebeuren dat die kwaliteit in gevaar brengt. Daardoor zijn het stuk voor stuk mooie natuurgebieden.

Renée geeft allerlei getallen: totaal 3300 hectare natuurgebied, 5,8 miljoen klanten in Utrecht, Gelderland, Overijssel, Flevoland, Friesland en enkele Waddeneilanden, wat neer komt op een derde deel van Nederland.

Nog enkele waterwincijfers: gemiddeld gebruiken mensen 120 liter water per persoon per dag, met douchen en het toilet als de grootste waterslurpers. Grondwater is in menig geval tien- tot twintigduizend jaar geleden als regen neergekomen. Tijdens grote sportevenementen, de Formule 1 bijvoorbeeld, constateert Vitens dat het waterverbruik aanzienlijk daalt. Voorts een stuk geschiedenis: door de decennia heen zijn de waterzuiveringsmethodes steeds beter en efficiënter geworden. De techneuten onder ons vergapen zich onder andere aan de grote dieselpompen in het museum dat hier ook is ondergebracht.

Op het terrein bevindt zich een enorme zandafgraving, vele honderden meters lang en breed en zo’n acht meter diep. Het zand werd gebruikt voor wegen- en huizenbouw. Samen met de bosgedeelten is hier een gevarieerd natuurgebied ontstaan, met diverse biotopen.

Een beknopte opsomming van flora en fauna: grote wolfsklauw, hondsviooltje, zandhagedis, levendbarende hagedis, ringslang, hazelworm, das, vos, ree, boommarter, heideblauwtje, bruin blauwtje, roodborsttapuit, nachtzwaluw, boomvalk.

Na nog een rondje koffie (met allerlei soorten koek) begint Zomer Bruijn aan zijn lezing over vleermuizen. Zomer doet regelmatig onderzoek in het gebied, en vooral ook naar de vleermuizen die hier in diverse kelders hun winteronderkomens hebben.

Zomer vertelt dat er wereldwijd 1450 soorten vleermuizen voorkomen. In Nederland leven twintig soorten, waarvan de helft zeer zeldzaam is. Er zijn boombewoners en gebouwenbewoners. Zoals bekend stoten vleren zeer hoge tonen uit en stellen zij aan de hand van de echo’s zeer nauwkeurig vast hoe hun directe omgeving er uit ziet en waar eetbare insecten vliegen. Een vleermuisvrouwtje met jong moet haar eigen gewicht aan insecten en nachtvlinders eten om zelf in leven te blijven en tegelijkertijd haar jong groot te brengen.

Vleermuizen zitten overal, met name de Gewone dwergvleermuis komt veel voor. Met de vleugels opgevouwen past hij in een luciferdoosje. Hun

prooien vangen vleermuizen met een staartvlieghuid tussen de achterpoten. In een vloeiende beweging kromt de vleermuis zich om het insect uit dat vlies te happen. Het was Zomer die dit - jaren geleden alweer - ontdekte bij Watervleermuizen en het fotografisch wist te bewijzen. Vleermuizen kunnen tientallen jaren oud worden. Ze maken niet alleen hun echogeluiden, maar hebben ook via geluid sociaal contact met soortgenoten. Die geluiden zijn voor mensen ook al niet hoorbaar, behalve dat van de Rosse Vleermuis.

Dan is het tijd voor de wandeling. Die voert langs de waterzuiveringsinstallaties, door een bosachtig gedeelte en langs een door riet omzoomd meer. Voor zo ver bekend ziet slechts een van ons een IJsvogel. Anderen speuren met de kijkers de rietranden af, maar helaas.

Wat opvalt zijn de op veel plaatsen verdorde heidestruiken. We vragen ons af of die vanwege de droogte echt het loodje hebben gelegd of dat ze volgend voorjaar herrijzen. Op andere plekken staan echter heideplanten nog zo maar in bloei. De verwachting is dat er in ieder geval voldoende zaad in de bodem zit om het heideveld nieuw leven in te blazen. Over driekwart jaar weten we meer.

Op meerdere plaatsen zien we vossendrollen, en graafsporen van dassen. Op een locatie staat her en der de Grote wolfsklauw. Elders zien we een deels al ontmantelde Ruitjesbovist, vergezeld van enige vossenkeutels.

Dan treffen we nog het plantje Grondster aan, en verderop - zo maar midden op het pad - de Roze Heikorst. Dit is een korstmos en lijkt nog het meest op een platgetrapt stukje korrelige witgrijze cement. En je moet heel goed kijken om de roze bolletjes te zien waar aan dit korstmos zijn naam ontleent.

Terug bij het Vitens kantoor zijn er voor de inwendige mens nog chips, kaas, mandarijnen en vruchtensappen. Vervolgens gaat het op huis aan, de meesten sportief per fiets, maar ook heel wat elektrisch aangedreven minder sportieve exemplaren.

De charmante tweekleurige vleermuis

Tekst en foto: Erik Broer

Voor veel mensen is een vleermuis een eng dier. Toegegeven, sommige soorten hebben een wat opmerkelijke snuit, grote neusgaten of wat vlezige wangen. Maar zo niet de tweekleurige vleermuis! Dit dier heeft een prachtig donkere snoet, waarbij de grote helderzwarte ogen een duidelijke plek hebben en oren die aaneengesloten aan de kaak fier omhoogsteken.

Het belangrijkste kenmerk van deze vleermuis is zijn vacht. Waar een coupe soleil bij de gemiddelde kapper rustig over de vijftig euro gaat, deze vleermuis heeft altijd de mooiste vacht van alle vleermuizen. De buikkant van de vacht is crème-wit, vanuit het midden helder naar de randen donker overlopend. Zijn rugvacht heeft een prachtige donkere onderlaag met - coupe soleil - witte punten. Charmant!

De tweekleurige vleermuis is één van de soorten waarvan we kunnen zeggen dat hij in Nederland erg zeldzaam is. Er zijn slechts enkele verblijfplaatsen bekend en we stellen daarom dat deze soort zich nog niet echt tot de Nederlandse soorten kan rekenen. Van de tweekleurige vleermuis is bekend dat hij grote afstanden kan afleggen tussen zomer- en winterverblijfplaats. Het jachtgedrag van een tweekleurige vleermuis is ongeveer gelijk aan dat van een laatvlieger en rosse vleermuis. Qua afmeting zit hij net onder deze soorten, maar hij is wel een flink stuk groter dan bijvoorbeeld de gewone dwergvleermuis, de meest algemene soort.

In Amersfoort zijn de laatste (zekere) waarnemingen van de tweekleurige vleermuis twee vondsten van dieren op straat of aan een gebouw. Dit was in 2016 en 2017, beide vondsten waren in het najaar. Waarschijnlijk waren het dieren die vanuit hun zomerhabitat op doortrek waren naar een warmer winterklimaat. Tijdens de zomer verblijft de tweekleurige vleermuis in de kieren en spleten van rotsen. In onze omgeving nemen gebouwen die rol over.

Daar treffen we meteen een belangrijk knelpunt. We kunnen met zijn verblijfplaats behoefte nog niet echt rekening houden. Nergens in Europa is ervaring met het bouwen van een kast of voorziening die aan de temperatuureisen van een kraamgroep tweekleurige vleermuizen voldoet. Er zijn alleen enkele positieve resultaten behaald in Duitsland en Oostenrijk, met het aanbrengen van kasten voor mannetjesgroepen tweekleurige vleermuizen. Met de energietransitie die Nederland nu doorgaat, komt ook de tweekleurige vleermuis in het gedrang.

Vleermuizen in Amersfoort

Eric Broer verzorgt in deze jaargang van de Natuurkijker een rubriek over vleermuizen. Wil je meer leren over vleermuizen in Amersfoort? Kom meedoen met een van de onderzoeken van de KNNV-Werkgroep Vleermuizen in Amersfoort (VLAM). Voor informatie en vragen: mail naar werkgroep@vleermuizenamersfoort.nl

De tweekleurige vleermuis heeft een rugvacht van donkere haren met witte punten.

De favoriete plek van Arno Kanters

Na het volgen van de natuurgidsenopleiding was Arno Kanters een aantal jaren actief als gids bij de werkgroep natuurexcursies. Omdat het lopen minder gaat, is hij daarmee gestopt. Hij is zich gaan verdiepen in het bevorderen van biodiversiteit. Arno is inmiddels contactpersoon biodiversiteit voor IVN Amersfoort en lid van de werkgroep ROM (ruimtelijke ordening en milieu). Hij heeft deelgenomen aan avonden rond groenbeleid in het Groene Huis, hij heeft het scholenproject uitgerold om vlinderstruiken te stekken en aan te planten op schoolpleinen, en in het kader van de 'week van invasieve exoten' heeft hij een excursie georganiseerd in park Schothorst.

Mijn favoriete plek

Deze rubriek nodigt lezers van de Natuurkijker uit het verhaal van de favoriete plek in hun woonomgeving op te tekenen. We ervaren onze woonomgeving meestal niet zo bewust, maar er valt veel te beleven. Te voet weer anders dan op de fiets. Of in de auto of het OV, als decor om van A naar B te gaan. De terugkeer in je eigen buurt geeft een gevoel van weer thuis te zijn. Wat is jouw favoriete plek? Natuurbeleving dichtbij huis!

Droomplek
Op een mooie herfstmiddag neemt Arno me mee op een wandeling naar zijn favoriete plek. Ver hoeven we er niet voor te lopen, want het is aan de overkant van het voetpad dat langs zijn voordeur loopt. Hij is er dagelijks te vinden. Arno woont al 22 jaar in één van de huizen die onderdeel zijn van de geluidswal in de wijk Nieuwland, aan de kant van de A1. Het verkeersgeruis is nooit ver weg, maar dat heeft geen invloed op het woongenot van Arno en zijn partner Ankie.

Toen hij nog goed ter been was, liep Arno elke dag een rondje met de hond over de wandelpaden voor en achterlangs de geluidswal. De hoge populieren die er staan heeft hij indertijd zelf geplant. “Maar”, zegt Arno, “deze tuin voor de deur is mijn droom sinds ik hier woon.”

Buurtinitiatief
Aanvankelijk werd het talud aan de huizenkant door de gemeente bijgehouden. Door bewoners aangebrachte veranderingen in de begroeiing werden niet gewaardeerd. Een brief om de planten te verwijderen viel dan op de mat. Maar het tij is gekeerd. De gemeente heeft in 2015 positief gereageerd op een buurtinitiatief om op de strook voor de huizen moestuinen aan te leggen. Met medewerking van de gemeente werd de grond geschikt gemaakt en aan het eind van de strook is een boomgaardje aangeplant. Er is een composthoop voor gezamenlijk gebruik en een pluktuin voor een fleurig bosje. De voorheen eentonige grasstrook is veranderd in een lusthof voor de buurt en voor alle passanten die er oog voor hebben, ook voor vogels en insecten blijkt het een aantrekkelijke plek. Er zijn nu vergevorderde plannen voor een verdere vergroening van andere plekken in de buurt.

Insectentuin
Maar er is meer. Arno heeft de afgelopen vier jaar een insectentuin gerealiseerd, op een overgebleven lapje grond bij hem voor de deur, dat ongeschikt was voor een moestuin. Tussen de natuurspeelplaats en de moestuinen is hij aan de slag gegaan met inheemse planten en zaden. Het resultaat heeft alle verwachtingen overtroffen. De toortsen en kaardenbollen moeten nu zelfs wat beteugeld worden om andere planten een kans te geven. Zijn streven is om zolang mogelijk bloei te hebben, maar ook zaden voor de puttertjes bijvoorbeeld.

“Niet alles op z’n kop zetten, maar zien wat er gebeurt”, vat Arno zijn tuinieren samen. Ondertussen wijst hij op vuurwantsen en op een pyamawants op uitgebloeide stengels. Die laat hij voorlopig staan. Aanvankelijk is, door een misverstand, zijn tuin toch nog een keer door de gemeente gemaaid, maar inmiddels ligt er een tegel voor zelfbeheer en gaat het goed. Op een herfstaster doen insecten zich tegoed aan de talrijke bloemen. Ook voor hen is het een favoriete plek om te bezoeken.

Wil Schonewille heeft Arno Kanters geinterviewd op woensdag 19-10-2022

De bloemenzee op de geluidswal langs de A1.

De zelfbeheer-tegel garandeert dat de gemeente niet meer komt maaien.

Het Utrechtse Landschap van de Toekomst

door Olav-Jan van Gerwen

Op donderdag 1 december 2022 vierde de Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU) haar vijftigjarig jubileum met een symposium over het Landschap van de Toekomst. Hoe ziet onze omgeving eruit over vijftig jaar? Hoe leven, wonen en werken we dan? Is dat een toekomst waar we naar gaan verlangen? De NMU neemt ons mee op reis naar de Utrechtse toekomst, op drie niveaus: buurt, gebouw en landschap. Zij heeft deze toekomst met woord en beeld weergegeven in een prachtige rijk geïllustreerde digitale publicatie 'Landschap van de Toekomst'

Een korte impressie: In 2072 loop je je deur uit. Op straat is er veel ruimte, om te sporten, om te spelen, om rustig te zitten en bij te praten. Het is groen, de natuur begint bij de voordeur. Er zijn tuintjes waar groente en fruit verbouwd wordt. Er is veel sociale cohesie. De tuintjes, het groen, maar ook het warmtesysteem wordt door de wijk zelf bijgehouden. Deze ruimte in de wijk is ontstaan, omdat er vanaf 2022 flink is geïnvesteerd in het openbaar vervoer en in de deeleconomie. Hierdoor zijn er nog maar weinig auto's op straat. Ook op de daken is veel te doen, het zijn groene oasen, ze maken onderdeel uit van het natuurlijke systeem en ze functioneren als waterberging. En via de daken worden pakketjes afgeleverd, of kun je je door de stad verplaatsen via luchtbruggen. Vanaf de voordeur tot en met het landelijk gebied, overal is in 2072 natuur om ons heen. Hierdoor is er genoeg ruimte om te recreëren in het groen. Maar er zijn ook gebieden die echt voor de natuur zelf zij, er is een robuust natuursysteem ontstaan, dat tegen een stootje kan. Bedrijventerreinen zijn ook een fijne plek om te zijn. Benieuwd naar het verdere verhaal? Lees het in de publicatie!

Verlangen naar een mooie omgeving. Daartoe heeft de NMU toekomstbeelden geschetst. Om mensen te doen verlangen naar deze toekomst, waar het heerlijk vertoeven is. Waar ruimte is om te leven, te wonen en te werken en dat allemaal op een duurzame en houdbare manier. De NMU heeft deze beelden geschetst om te inspireren, om te bouwen aan de toekomstbestendige provincie Utrecht in 2072. Met input

van haar netwerk heeft de NMU zo beelden ontwikkeld die laten zien hoe de buurt, de gemeente en het landelijk gebied eruit zou kunnen zien in 2072. Wat zie je, als je je deur uitloopt en hoe zorgen we ervoor dat ook met verdichting in de stad, de straat een fijne plek blijft? Wat is de toekomst van het bouwen? Dit levert een beeld op van wijken die energieleverend, circulair, klimaatadaptief en biodivers zijn.

De NMU laat ook reacties van haar achterban op deze beelden zien, en nodigt iedereen uit om het gesprek aan te gaan over hoe we daadwerkelijk komen tot het Landschap van de Toekomst. Wie heeft welke rol? Welke belemmeringen lossen we op? Welke innovaties zijn er nodig? Wat betekent dit voor de huidige keuzes die we maken? "Met al deze mooie ambities, lopen we aan tegen de grenzen van de ruimte. We moeten vanuit het bodem en watersysteem goed kijken, wat waar mogelijk is en zoeken naar slimme functiecombinaties. Om sommige beelden werkelijkheid te laten worden en om de huidige maatschappelijke uitdagingen op te lossen, zal het ook nodig zijn om moeilijke keuzes te maken. Veranderen doet ook pijn."

De NMU roept alle bestuurders, politici, bedrijven, initiatiefnemers, ambtenaren en inwoners uit onze mooie provincie op om niet te wachten, maar vanaf nu samen met de NMU te kiezen voor de toekomst. Geen verder uitstel, maar actie en aan de slag. Door nú de juiste keuzes te maken, hoeven we geen concessies te doen aan de toekomst waarin ook de generaties na ons, als onderdeel van de natuur, prettig willen en kunnen leven.

Het was een mooie, inhoudsrijke en inspirerende middag. Zie verder het Landschap van de Toekomst op de NMU website, zie www.nmu.nl/project/landschap-van-de-toekomst

Bezoek aan kaasboerderij De Groote Voort

Tekst: Arno Kanters, foto's Ankie Vriezen

Eén van de cursussen in het Groene Huis was de cursus 'Duurzaam samenwerken met het Leven', onder bezielende leiding van Gryt de Jong, met een excursie naar kaasboerderij De Groote Voort. De Remeker kaas die daar gemaakt wordt heeft terecht landelijke bekendheid gekregen door de uitzending met chef-kok Alain in Binnenste Buiten. Zelf kennen we de Remeker kazen van De Groote Voort omdat deze in het assortiment van de natuurvoedingswinkel 'Nieuw Mos' zitten. Ook heeft boer Jan-Dirk van der Voort een lezing gegeven voor de klanten van deze winkel en er is een video over de boerderij en de dieren, met de titel 'Dansen met gehoornde dames'.

Potstal - Op de dag van de excursie verzamelden wij ons op het erf van de boerderij. Helaas was Gryt ziek, maar de excursie ging door onder leiding van boer Jan-Dirk. Hij geeft rondleidingen aan alle mogelijke groepen, ook wetenschappers en studenten uit Wageningen. Jan-Dirk bracht ons naar de koeien stal, een heel open stal met veel ruimte voor de beesten om te lopen en te liggen, overal stro op de grond, dus een zogenaamde potstal. Het mengsel van stro en koemest wordt gebruikt om het land te bemesten. Dus geen drijfmest of kunstmest, maar een gezonde natuurlijke voeding voor de weide. Doordat de mest organisch gebonden wordt met het stro is er geen stikstof uitstoot.

Jerseykoeien - Jerseykoeien zijn prachtige dieren, niet groot, maar ze stralen vitaliteit uit. Tot ons geluk was

Moeder-koe met pasgeboren kalf.

Jerseykoeien zijn een slag kleiner dan het meeste melkvee.

er net een kalfje geboren. De geboorte van het kalf gaat heel natuurlijk, zonder ingrijpen van de boer. We konden meebeleven hoe de moeder-koe het kalfje, zodra het kon staan, naar de uier geleide. Hierbij rees onmiddellijk de vraag hoe lang het kalf bij de moeder-koe kon blijven. Bij de reguliere melkveehouderij worden de kalveren direct bij de koe weggehaald. De boer vertelde dat hij daarvoor bij de dieren te rade is gegaan. Uiteindelijk bleek dat het acceptabel was voor de koe en de boer om het kalf drie weken bij zijn/haar moeder te laten.

Bij vleeskoeien blijft het kalf bij de moeder, maar dit is in de melkveehouderij niet haalbaar. Het kalf gaat mee de wei in, maar de koe moet op een gegeven moment terug naar de stal om gemolken te worden. Het kalf loopt dan niet mee met de koe, maar blijft gedekt liggen tussen de struiken die de weilanden omringen. Dan moet de boer op zoek om het diertje te vinden en dat lukt soms niet. Een kalf dat niet gevonden wordt, overleeft dit niet. Daarom mogen moeder en kind gedurende drie weken in een apart stukje weide bij elkaar blijven. Daarna gaat het kalf naar het kalverenverblijf waar het naast melk een soort muesli krijgt, met exact de extra voedingstoffen die het op dat moment nodig heeft.

Hoorns - Toen het onderwerp voeding ter sprake kwam, liet boer Jan-Dirk zien dat de hoorns van de koe van essentieel belang zijn voor de voeding van het kalf gedurende de dracht. De hoorns leveren de mineralen die belangrijk zijn voor een goede gezonde groei van het embryo. Dit is te zien aan de ringen die zich tijdens de dracht vormen aan de wortel van de horens. Je kunt aan de horens van een koe zien hoe vaak ze drachtig is geweest. Daarnaast hebben de horens een relatie met de spijsvertering. Ze worden

warm tijdens het herkauwen. Koeien waarvan de horens zijn verwijderd, hebben moeite met de mineralenopslag. Bij deze dieren moeten de mineralen uit de hoeven komen. Daarom is één op de vijf melkkoeien in de reguliere melkveehouderij kreupel (gegevens van Wakker Dier). De boer liet ons ook ervaren dat natuurlijke grasvoeding (zonder bijzonder krachtvoer, anders dan haver en rogge) leidt tot gezonde, niet stinkende koeienpoep, die alleen naar gras ruikt.

Stier - In de stal zagen wij ook een imposante dekstier. Deze stier was op de boerderij geboren en had al voor veel mooie nakomelingen gezorgd. Toch was de koe, die net had gekalfd, geïnsemineerd omdat er anders inteelt zou kunnen optreden. De boer vertelde ook dat hij heel gemakkelijk bij de stier in het verblijf kon komen, omdat hij niet bang is voor het dier. Maar toon je angst, dan zal een stier daar dominant op reageren.

Bijzondere vorm - Oorspronkelijk was het ontwerp van de stal rechthoekig, maar dat voelde niet goed. Toen kwam het idee om de stal aan het einde een beetje rond te laten lopen, in een iets grotere cirkel. Dit bleek voor het rondlopende vee ook de beste oplossing.

Wormen - Na ons bezoek aan de stal gingen we het weiland in. Daar stak boer Jan-Dirk een stuk uit de grond om te laten zien hoe goed de grond er uitzag. De bedoeling is een toplaag van mooie rulle aarde, waar plantenwortels de diepte in kunnen groeien. Dit wordt in belangrijke mate verzorgd door de rijkelijk aanwezige wormen, die er ook voor zorgen dat de opgebrachte potstalmest in de grond wordt opgenomen.

En het stikstof probleem? - Zoals de biologisch-dynamische boeren zeggen: “Wat er uit de grond komt, gaat er ook weer in”. Er is dus sprake van een gesloten kringloop zonder uitstoot. Geïnjecteerde drijfmest doodt het bodemleven, onder andere de wormen. Samen met kunstmest zorgt drijfmest voor veel

De horens leveren mineralen.

De dekstier is geboren op De Groote Voort.

voeding voor het Engels raaigras, dat de meeste reguliere melkveehouders op het land hebben staan. Maar deze combinatie zorgt ook voor een overmaat aan ammoniak, nitriet en nitraat (dit laatste is de plantenvoeding).

Boer Jan-Dirk rijdt eenmaal per jaar de potstalmest uit, en dat is voldoende bemesting voor het hele jaar. Door de losse, rulle bodem vormt zich een netwerk van schimmeldraden dat een symbiose aangaat met het gras, de zogenaamde ‘mycorrhiza’. De schimmeldraden reiken veel dieper de grond in dan de wortels van het gras en kunnen grondwater omhoog brengen naar de wortels. Het gras begint veel eerder in het voorjaar al te groeien en bevat al zoveel voeding dat de koeien eerder de wei in kunnen. Als experiment heeft de boer dit jaar de koeien al vanaf 10 maart de weide in laten gaan. In april bleven de dieren dag en nacht buiten. Maar ze hadden de mogelijkheid om, ’s avonds als het koud werd of als ze onvoldoende voedsel konden vinden, zelfstandig de stal weer op te zoeken, waar ook hooi werd aangeboden. Alle koeien bleven echter buiten.

Kruidenmengsels - De boer gebruikt geen kunstmest en geen antibiotica. De koeien grazen in een kruidenrijk grasland en zoeken van nature de kruiden uit die goed zijn voor hun gezondheid. Daarnaast is de hulp ingeroepen van kruidenspecialist Hubert. Hij maakt kruidenmengsels die de koeien met wat olie in de voeding meekrijgen en die als voedingssupplement zorgen voor een sterke immuniteit. De kalveren worden wel eens ziek, zoals de kinderziekten bij mensen. De boer zet deze zieke dieren apart van de rest in een eigen stuk wei en geeft ze aangepaste voeding en kruidenmengsels. De dieren maken dan de ziekte door, ze genezen en ze zijn voor de rest van hun leven immuun. Een natuurlijk proces zonder antibiotica of vaccinaties.

Kaas - Vanuit de weide gingen we naar de kaasopslag. Op De Groote Voort wordt kaas gemaakt van rauwe koemelk (dus niet gepasteuriseerd) en ghee (geklaar-

de boter). De kazen worden ingesmeerd met ghee. Zo ontstaat door middel van een schimmel een natuurlijke, eetbare kaaskorst. Ook bij de opslag van de kazen is een speciale techniek toegepast. Onder de stellingen met de kazen kunnen vloerdelen opzij gelegd worden, zodat de kazen in contact kunnen blijven met de aarde en de natuurlijke vochtigheid die het rijpingsproces bevordert. De keuze hiervoor is intuïtief, zoals veel keuzes in de bedrijfsvoering. Zoals Jan-Dirk zegt: "Ik heb de kazen gevraagd wat de beste methode van opslag zou kunnen zijn". De kazen met hun matte korst zien er geweldig uit en in de winkel konden we proeven dat ze ook geweldig smaken.

Stierkalfjes - Nog een punt dat zijdelings werd genoemd betreft de behandeling van de stierkalfjes. In de kalverhandel is een Jersey-stierkalfje te klein en dus niets waard. Ze worden afgemaakt en vernietigd, de enkeling daargelaten die mag opgroeien tot fokstier. De stierkalfjes van boer Jan-Dirk worden niet afgemaakt. Ze verhuizen naar boerderij Eijckenstein in Maartensdijk, waar zij volledig in overeenstemming met de behandeling van de dieren op De Groote Voort mogen opgroeien. Dus met behoud van hun horens, ongecastreerd, zonder antibiotica en met bijvoeding van kruidenmuesli. Ze mogen een aantal jaren grazen op natuurterreinen en ze zijn het merendeel van het jaar buiten. Doordat ze in jaar-kuddes worden gehouden en niet in aanraking komen met koeien blijven de dieren rustig en ontspannen. Pas na ongeveer twee jaar worden ze geslacht.

Toekomst - De bedrijfsvoering op De Groote Voort is een voorbeeld van waar we met de veehouderij naar toe moeten. De reguliere boeren hebben daar vaak moeite mee. De algemene mening is dat het eindproduct, de kaas, veel te duur wordt en er dus geen belegde boterham voor de boer mee te verdienen valt. Jan-Dirk gaf aan dat daar in het verleden wel enige waarheid in zat, maar tegenwoordig, met alle eisen die er gesteld worden aan de intensieve veehouderij, met de vele technische aanpassingen zoals de emissiearme stallen, de mest-robots, de luchtwassers en nu ook de torenhoge energieprijzen, blijkt plotseling dat het tij zich keert en er wel degelijk een toekomst zit in deze vorm van bedrijfsvoering. Bovendien is dan ook het probleem van de hoge stikstofuitstoot voor de Natura2000 gebieden opgelost. In het blad van Natuurmonumenten stond zelfs een verhaal van een biologische boer waarvan het vee in deze Natura2000 gebieden graast.

Dus kan het anders? Ja, dat is door Jan-Dirk van boerderij De Groote Voort duidelijk aangetoond. Is er dan nog een toekomst voor de jonge generatie boeren? Ja, want ook op deze boerderij zijn het twee zonen die het werk van hun vader met liefde en passie willen voortzetten.

Wij hebben met de groep genoten van deze excursie. We zijn blij met het inzicht in en het uitzicht dat we hebben gekregen op een positieve toekomst. Boer Jan-Dirk en Gryt de Jong zijn we daar dankbaar voor.

Leed en lief in en om onze bijenstal en -tuin

door Willem A. van Dijk, natuurliefhebber, -beschermer en imker

Bijenverenigingen - De zeven imkers met hun bijenstal van hoeve Groot Zandbrink zijn aangesloten bij de afdeling Woudenberg/Scherpenzeel van de landelijke vereniging Imkers Nederland. Zij geven een blad uit, getiteld Mijn Bijen, dat op de tafel in de kantine van Groot Zandbrink beland. Er zijn, zoals gebruikelijk meerdere landelijke verenigingen met eenieder hun belangen. De kennis en kunde binnen die verenigingen met betrekking tot het houden van honingbijen is groot. Het belang van bestuiving en het bevorderen van zogeheten drachtplanten staat ondermeer in hun doelstellingen. Onze afdeling verzorgt ook de distributie van bijenkasten naar fruitboomgaarden. Er is een tendens in de Nieuwsbrieven om het accent te verleggen van het behalen van hoge honingopbrengsten, naar het grote belang van diversiteit van flora en fauna in Nederland.

Te veel kasten - Een negatieve ontwikkeling was het plaatsen van 2200 kasten door imkers om en nabij de Biesbosch, vanwege de massaal daar groeiende en bloeiende Reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*) met grijs stuifmeel. Een niet inheemse, eenjarige sierplant uit de Himalya en India, verwilderd en adventief daar in dat waterrijke gebied. Komt overigens ook behoorlijk in Den Treek voor. Staatsbosbeheer, de beheerder van de Biesbosch, wil af van die veel te grote hoeveelheid kasten vanwege veronderstelde concurrentie van honingbijen met wilde bijen. De beheerder gaat ook de toename van die Reuzenbalsemien bestrijden.

De bloemen en hun vrienden op Groot Zandbrink

Willem A. van Dijk is imker op Hoeve Groot Zandbrink, een monumentale boerderij met een groen activiteitencentrum, op een unieke locatie aan de Postweg tussen Leusden en Achterveld.
In 1934 schreef Jac. P. Thijsse het mooie Verkade album 'De bloemen en haar vrienden', over de relatie tussen bloemen en insecten. Geïnspireerd op dat album zal Willem ons in deze rubriek vertellen over 'de bijen en hun vrienden' op Groot Zandbrink.

Een ander discussiepunt in de Nieuwsbrieven was de toename van de Aziatische Hoornaar. Een mooie vergelijking met de Europese hoornaar, met beschrijving en tekening van grootte en kleur, staat te lezen in een laatste Nieuwsbrief. In een vorig Natuurkijker-artikel schreef ik over het "nachtvlinderen" van twee jongens bij de bijenstal. Er vlogen die nacht meerdere Europese hoornaars (*Vespa crabro*) tegen het laken, geen Aziatische.

Wespen zijn carnivoren. Hoornaars behoren tot de wespen, en eten onder andere honingbijen. Hoewel ik veel hoornaars signaleer bij de bijen, merk ik van vangen en eten niet veel. Ik weet de periode nog dat Hoornaars in Nederland nagenoeg niet voorkwamen. Ik ontdekte bij mijn kasten destijds een nest in een korf, was daar verrukt over en schreef op uitnodiging een artikel in het tijdschrift Natura van de KNNV. Overigens ontdekte ik ook dat een steek in mijn achterhoofd mij niet tot vreugde stemde. Ik denk dat verstoring van een nest de insecten tot agressief gedrag kan bewegen. Zelfs een imkerspak kan bij een massale aanval geen algehele veiligheid bieden.

Een verdrietig voorval bij onze bijenstal - Met succes broedde in 2021 een Winterkoninkje in een klein nestkastje bij de ingang van de bijenstal. Jongen vlogen uit. Dit jaar had tot mijn vreugde en schrik een Grauwe vliegenvanger hetzelfde nestkastje tot broedplaats uitgekozen. Naar mijn mening in een veel te klein halfopen kastje. Lastig ook, want wij imkers moesten regelmatig gebruikmaken van de toegangsdeur tot de bijenkasten. De ontdekking van mij was aan de late kant, want de vogel zat al te broeden. We probeerden de verstoringen kort te houden, maar telkens vloog ze van het nest en kwam daarna weer vrij spoedig terug op het nest. Vier jongen kwamen uit hun ei en groeiden voorspoedig.

Toen brak de zwermperiode van de honingbijen aan en wij moesten in de stal om de kasten te controleren. Bijen, zo heb ik in de loop der jaren wel ontdekt, zijn

Hoornaarnest in een honingbijenkorf

Davidia involucrasa (Zakdoekjesboom), bloeiend

onderhevig aan stemmingen. Het lichten van de dekplankt en het ophalen van de met vele bijen bezette ramen moet met de nodige voorzichtigheid plaats vinden. Meestal gaat dat, ook met beroking, goed. Dit keer was een volk erg opstandig en de steeklustigheid groot. We besloten te stoppen met de controle. Tot mijn grote schrik vlogen er ook bijen in en rond het nestkastje, en moest ik constateren dat de vier jonge vliegenvangers het niet overleeft hadden. Overmatige stress of steken, ik weet het niet, was hun doodsoorzaak.

Drachtplantontwikkeling - Imkers hanteren bij het plaatsen van bijenkasten de 'drachtboog'. Met dracht wordt bedoeld het geven van stuifmeel en nectar. Die boog wil zeggen bepaalde bloesem van bepaalde flora. Honingbijen hebben hun voorkeur en vliegen niet op elke bloem die voorhanden is. Het seizoen begint met de bloei van de wilg en eindigt met de heide. Daar tussenin bloeit er van alles het jaar door, maar niet alles wordt door bijen bevlogen. Hommels zijn minder kieskeurig. In de loop van de laatste jaren is de tuin rond de bijenstal ontwikkeld tot een aantekkelijke tuin met zowel natuurlijke inheemse planten als cultuurplanten. Aantrekkelijk ook door de aanwezige vijver en de boomgaard als buurman.

Van de Vereniging Politie Dieren- en Milieubescherming (meer dan 100 jaar bestaand!) ontvingen wij 1000 euro uit een nalatenschap. Met dat geld ontwikkelden we de tuin verder met enkele prijzige bomen, zoals de *Halesia cavolina* oftewel de Sneeuwklokjesboom, een *Davidia involucrasa* oftewel Zakdoekjesboom en een in augustus en september bloeiende *Tetradium daniellii* oftewel Bijenboom. De laatste is zeer welkom, want het bloeiseizoen begint dan al aan zijn einde te komen. In de tuin en in de wijde omgeving, staat ook Sporkehout of vuilboom (*Frangula alnus*), met onooglijke kleine witte bloempjes, maar zeer aantrekkelijk voor bijen, en ook Hondsroos (*Rosa canina*), een gekweekte soort, heerlijke geur verspreidend. Het is de bedoeling het terreintje steeds meer een stinseachtige allure te geven.

Zaden uit veen in de Schoolsteegbosjes - 2

Tekst en foto's: Arie van den Bremer

In een vorige Natuurkijker vertelde ik over de afgeplagde gebieden (weilanden) in de Schoolsteegbosjes, in beheer bij stichting De Boom. Ik had een stuk bruine turf mee naar huis genomen en daarin gezocht naar zaden. De turf was bruin van kleur, omdat het 100 procent mos was, dat was aan de blaadjes nog goed te zien. Er zat geen zand in. De zaden in dat stuk turf waren van tuinwolfsmelk en stijve klaverzuring, twee soorten die ik daar totaal niet had verwacht.

Daarom heb ik verder gezocht, maar nu met zwarte grond daar vlakbij vandaan. Het was zwarte grond met plantenresten (geen mos) en veel zand. En ook daarin heb ik twee zaden gevonden, die met wat speurwerk op naam te brengen zijn.

Naam van de rus	Lengte zaadje in millimeter
Veldrus	0,532
Greppelrus	0,439
Koprus	0,430
Dwergrus	0,449
Paddenrus	0,455
Wijdbloeiende rus	0,469
Tengere rus	0.470

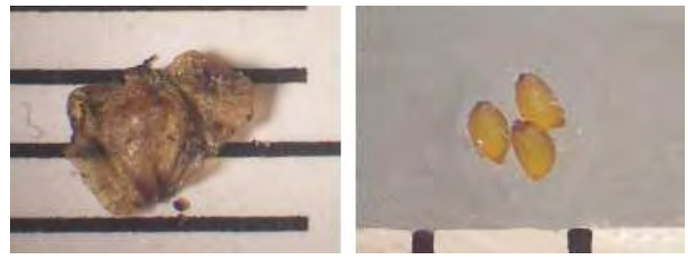

Zaad van de ruwe berk (l) en van een rus, waarschijnlijk veldrus

De eerste was ruwe berk, te herkennen aan het zaadje met de brede vleugels. De zaden van de zachte berk hebben smallere vleugels.

De tweede is zeer waarschijnlijk veldrus. Dankzij de centimeterstrepen aan de zijkant van de foto is te zien dat de lengte amper 0,5 millimeter lang is. In de digitale atlas komen zaadjes van alle russen voor, met daarbij de lengte aangegeven. Puzzel is dat die zaadjes bijna allemaal even lang zijn. Een selectiecriterium is of het logisch is dat de soort in de Schoolsteegbosjes voorkwam, ik weet niet hoeveel jaren geleden, nu op 0,50 meter diep. Ik kan kiezen uit de soorten in de tabel.

Koprus, dwergrus en wijdbloeiende rus zijn zeer zeldzaam, ook al is wijdbloeiende rus wel eens gezien op Groot Zandbrink. Paddenrus komt veel in het westen voor. Het zaadje van veldrus is groter dan wat ik gevonden heb. Blijven over greppelrus, en tengere rus. Maar dit zijn soorten die weinig concurrentie verdragen van andere vegetatie. Er stonden ruwe berken in de omgeving en dat is niet een typische pionieromgeving. Mijn vermoeden is toch de veldrus. Misschien is het zaadje door omstandigheden wat gekrompen. Maar zeker weten doe ik het niet. Het andere zaadje is wel zeker van de ruwe berk.

Kamperen met natuurliefhebbers

Komend jaar organiseert de landelijke KNNV-kampeercommissie weer vijftien kampeervakanties in lente, zomer en herfst. In prachtige natuurgebieden waar je eindeloos veel kan zien, horen en bewonderen. Vanaf een eenvoudige camping zijn er dagelijks een of meer excursies waaraan je kunt deelnemen. Een paar uur of de hele dag, een korte wandeling of een berg op. Fietsen of varen, zwemmen of een stadje bezoeken. De keuze hangt af van je eigen belangstelling. De deelnemers maken samen het kamp.

Er zijn altijd wel mensen bij die veel planten, vogels, vlinders of andere dieren kennen en die dingen aanwijzen en erover vertellen. Je kan je erin verdiepen of gewoon ervan genieten. 's Avonds wisselen de deelnemers ervaringen uit en worden plannen gemaakt voor de volgende dag. In de zomer en met Pinksteren en Hemelvaart doen vaak gezinnen met kinderen mee.

De deelnemers zorgen zelf voor hun vervoer, hun onderkomen en hun eten. Ook met een caravan ben je van harte welkom! De voorbereiding wordt gedaan door vrijwilligers van de KNNV-kampeercommissie en enkele kampdeelnemers. Voor meer informatie: https://kampeervakanties.knnv.nl/agenda.

Groenvisie: Hoe maken we samen onze stad groener?

door Olav-Jan van Gerwen

Woensdag 7 december 2022 vond in het Groene Huis alweer de tiende 'Groenvisie in Vogelvlucht' plaats. De gemeente is deze serie bijeenkomsten gestart om de burgers en met name de groene organisaties te betrekken bij de uitvoering van de Groenvisie. Bij de totstandkoming van de Groenvisie (2015/2016) hebben wij als IVN een stevige inbreng gehad. We hebben toen met succes gepleit voor speciale aandacht voor de jeugd via scholen en opleidingen, voor ouderen en voor het benutten van de kennis en kunde bij het verder uitwerken van de Groenvisie.

Op deze tiende Groenvisie-avond verzamelden we met raadsleden, gemeente-ambtenaren en groene organisaties ideeën en activiteiten die een plek kunnen krijgen in één van de drie plannen over vergroening die de gemeente Amersfoort aan het schrijven is:
- *een uitvoeringsplan voor de Groenvisie 2023*; met als kernvraag: welke concrete projecten en initiatieven kunnen in 2023 in uitvoering worden genomen?
- *het biodiversiteitsplan*; met als centrale vraag: waar staan we, waar willen we naar toe, welke thema's en activiteiten moeten in ieder geval een plek krijgen?
- *een integraal programma groen–blauwe stad*; met als vraag: hoe kan een doelstellingenboom eruit zien en met welke indicatoren kunnen later het succes van het programma groen-blauwe stad kunnen meten; en wat is de relatie met de Omgevingsvisie die momenteel wordt voorbereid?

Diverse IVN-ers waren naar deze avond gekomen om mee te denken en aan ronde-gesprekstafels hun input te leveren. Voor de uitvoering van de Groenvisie was de afgelopen jaren (2019-2022) 500.000 euro per jaar beschikbaar. Dit geld is vooral besteed aan activiteiten zoals de actie Steenbreek, wadi-aanleg bij parkeerplaatsen, aanleg van bijen- en vlinderbermen, groene speelplekken en schoolpleinen. Voor het komende jaar is 1 miljoen euro beschikbaar gesteld

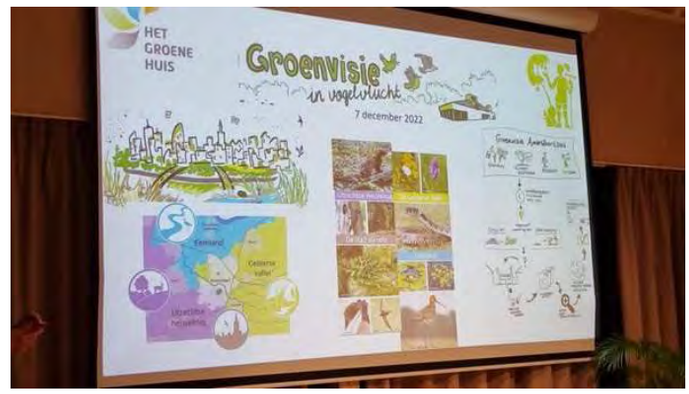

door de gemeente. Wat kunnen we daarmee doen? We bouwden voort op de oogst van vorige Groenvisie-avonden, bijvoorbeeld op een inventarisatie van kansen voor vergroening uit het coalitieakkoord. Die inventarisatie leverde een mooie waaier op van meer abstracte naar hele concrete ideeën.

Concrete ideeën voor 'kansen voor vergroening' die tijdens de tiende Groenvisie-avond werden geopperd, waren bijvoorbeeld:
- behandel groen niet als sluitpost maar neem het als vertrekpunt 'aan de voorkant';
- verander het beheer van het openbaar groen, zoals het maaibeleid, met een hogere biodiversiteit en meer stoepplantjes als resultaat;
- niet alle maatregelen hoeven geld te kosten, er zijn ook maatregelen (zoals ander maaibeleid) die kosten besparen;
- botanisch stoepkrijten, waarbij kan worden ingespeeld op 'meer stoepplantjes';
- stimuleer en sluit je als gemeente aan bij burgerinitiatieven;
- richt je met programma's op scholen;
- het uitgangspunt in Amersfoort is 75 vierkante meter groen per woning in de directe omgeving, bij nieuwbouw en bestaande bouw; hoe meet je dat, waar is het oké en waar is te weinig groen, hoe kun je dat verbeteren?
- richt een (digitaal) loket in met een overzicht van initiatieven en activiteiten in de gemeente, en bied de mogelijkheid van een fysiek spreekuur, om vragen te kunnen stellen, tips te krijgen en kennis te delen;
- schoolmoestuinen (leer van de ervaringen in bijvoorbeeld Amsterdam en Arnhem).

Maar er was veel meer. Alle ideeën en suggesties zullen in een verslag van deze avond worden vastgelegd. Op de website "Groenvisie in Vogelvlucht | Het Groene Huis Amersfoort" staan alle verslagen van (ook eerdere) Vogelvlucht-avonden (zie https://www.hetgroenehuisamersfoort.nl/groenvisie-vogelvlucht-0). Heb je ideeën, wil je verder meedenken over concrete groene activiteiten in 2023? Je bent van harte uitgenodigd om hierover contact op te nemen met Philip ter Laak van de gemeente Amersfoort (coördinator van het Uitvoeringsprogramma Groenvisie 2023, email: p.terlaak@amersfoort.nl) of met mij (e-mail: oj.v.gerwen@kpnmail.nl).

Noordse streepvaren in Vathorst, unicum in Nederland

Tekst en foto's: Joop de Wilde

Op de kademuren van de Amersfoortse wijk Vathorst is dit najaar door Hetty Verstraaten en Ger Breman de zeer zeldzame noordse streepvaren (*Asplenium septentrionale*) gevonden. Een zeer bijzondere vondst, want het is de enige plant van deze soort die nu in Nederland bekend is. Ger en Hetty zijn twee enthousiaste floristen uit de omgeving van Apeldoorn die het leuk vinden samen af en toe op stap te gaan om planten te bekijken. Ze werden geïnspireerd door de wandeling door de wijk Vathorst die door Ton Denters en mij werd samengesteld en is gepubliceerd in het boek 'Stadsflora der Lage Landen' van Ton Denters.

De vondst van de noordse streepvaren is ook bijzonder omdat het een klein exemplaar betreft met een maximale bladlengte van 10-12 centimeter. Je moet echt op je knieën over de kademuur hangen om het plantje te vinden. Het staat verscholen tussen andere planten, zoals mossen, muurvaren en steenbreekvaren. Het is knap van Ger en Hetty dat ze het plantje hebben gevonden en dat ze beseften dat het om de zeldzame noordse streepvaren ging. De plant is inmiddels door Ton Denters en Lenie Duistermaat (van Naturalis) onderzocht en erkend.

De noordse streepvaren behoort tot de streepvarenfamilie. Wereldwijd kent de deze familie rond de zevenhonderd soorten. In Nederland en België komen we niet verder dan negen soorten. Met de komst van de noordse streepvaren zijn er daarvan nu zes in Vathorst aangetroffen: muurvaren, noordse streepvaren, schubvaren, steenbreekvaren, tongvaren en zwartsteel. Muurvaren is zeer algemeen en wordt overal op de Amersfoortse stadsmuren gevonden. Tongvaren was tot twee jaar geleden een beschermde plant, maar wordt steeds vaker gevonden en kan zeker niet langer zeldzaam worden genoemd. Zwartsteel is nog steeds zeldzaam, maar breidt zich de laatste jaren voorzichtig uit. Een zeldzame soort in Amersfoort en omgeving is de schubvaren die in onze omgeving alleen in Vathorst gevonden wordt. De laatste en nieuwe soort in Vathorst is de noordse streepvaren. Uit het verleden zijn maar vier andere waarnemingen in Nederland bekend: in Limburg op aangevoerd, kalkrijk, steengruis, in Rotterdam op een kademuur, in Zwolle op een sluismuur en in Muiden. Al deze vindplaatsen zijn verloren gegaan. Daarmee is de vondst in Vathorst de enige bekende vindplaats in Nederland.

Met zijn smalle blaadjes en kleine afmeting valt de noordse streepvaren in Vathorst nauwelijks te onderscheiden tussen de muurvarens en steenbreekvarens op de muur.

De sporenhoopjes op de lancetvormige bladschijven bewijzen dat we met een varen te maken hebben.

Het uiterlijk van de plant doet eerder deken aan een polletje gras dan aan een varen. De bladsteel is gegroefd en twee tot driemaal zo lang als de bladschijf. De bladeren zijn lancetvormig en zeer smal. Als de plant tot volledige wasdom komt, krijgt het een wat bossig karakter waardoor je eerder aan een graspol denkt dan aan een varen. Zekerheid heb je als je op de bladschijf sporenhoopjes waarneemt. Zoals bij alle streepvarens – de naam zegt het al – langwerpige, streepvormige sporenhoopjes.

Samen met de schubvaren beschikt de noordse streepvaren over een bijzondere eigenschap. Beide soorten kunnen langdurige hitte en droogte zeer goed doorstaan. Onder de genoemde omstandigheden drogen de bladeren en bladstelen helemaal uit, krullen naar binnen en verkleuren. Wie de planten onder die omstandigheden ziet, verklaart de planten volstrekt voor dood en schrijft ze onmiddellijk af. Maar als na zonneschijn uiteindelijk weer regen zich aandient en er weer voldoende vocht beschikbaar is, dan komen de planten weer tot leven en staan er weer fris en vrolijk bij.

Sinds 2014 worden de varens op de muren van Vathorst nauwkeurig door mij gemonitord. Zie: https://www.floron.nl/Portals/1/Downloads/Projecten/muurplanten/2015-Muurvarens-Vathorst-Amersfoort.pdf. Anderhalve maand geleden zijn er weer afspraken gemaakt met onze stadsecologen Dorien Roubos en Willem Kuijsten om komend jaar opnieuw een volledige inventarisatie uit te voeren. Ger Bremer en Hetty Verstraaten zullen daaraan gaan meewerken.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas
postnl
www.editoo.nl

INDIEN ONBESTELBAAR:
IVN-AFDELING AMERSFOORT
POSTBUS 1012, NIJVERHEIDSWEG NOORD 24
3812 PM AMERSFOORT

Groene agenda

15 jan - Doorstapwandeling Den Treek
20 & 21 jan - Minicursus Tuinvogeltelling
24 jan - WNA lezing Merel en M.U.S.
27 jan - Doorstapwandeling Den Treek

2 feb - Minicursus Heelal in beeld
19 feb - Excursie Groen in de winter
28 feb - WNA lezing, thema volgt later

19 mrt - Excursie Groene parel op de Berg
24 mrt - Excursie Diersporen
28 mrt - WNA lezing Slechtvalk
12 & 15 apr - Minicursus Korstmossen

Zie pag. 2-6 voor meer informatie

- - - -
Landelijke activiteiten:

25 dec t/m 3 jan - Floron Eindejaars Plantenjacht
zie floron.nl/plantenjacht

27 t/m 29 jan - Landelijke Tuinvogeltelling 2023
zie vogelbescherming.nl/tuinvogeltelling

Het IVN

Het IVN, Instituut voor natuur- en milieu-educatie en duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer (kennis over) natuur en een betere kwaliteit van het milieu.
Verspreid over Nederland heeft het IVN zo'n 170 plaatselijke afdelingen en een aantal regionale consulentschappen. Meer dan 25.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten.
Minimum bedragen contributie: actief lid € 24,-, gezinslid € 5,-, donateur € 10,- en jeugdlid gratis.
Uitgaven: viermaal per jaar het landelijke blad Mens en natuur. Plus viermaal per jaar de lokale uitgave De Natuurkijker. Plus digitale nieuwsbrieven, ook onder de naam De Natuurkijker.
Voorzitter (vacature), voorzitter@ivnamersfoort.nl
Website: www.ivn.nl/amersfoort

ivn beleef de natuur!

KNNV vereniging voor veldbiologie

De KNNV

De KNNV, Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, is een vereniging voor veldbiologie en houdt zich actief bezig met natuurbeleving, natuurstudie en natuurbescherming. Onder de leden zijn zowel vakmensen als liefhebbers die meer willen weten.
De KNNV verzorgt excursies en lezingen, kampen en reizen, en inventariseert natuurgebieden. Leden ontvangen het landelijke verenigingsblad Natura dat viermaal per jaar verschijnt, met informatieve artikelen over natuur, natuurbescherming, boekbesprekingen en nieuws uit de vereniging. KNNV-leden krijgen korting op boeken uit de eigen KNNV uitgeverij. Het lidmaatschap van de vereniging kost 28 euro per jaar voor leden, en 14 euro voor huisgenootleden. Donateurs betalen minimaal 10 euro per jaar. IBAN KNNV Amersfoort is NL40 TRIO 0788 9141 89.
Uitgaven: viermaal per jaar het landelijke blad Natura, plus viermaal per jaar de digitale Natuurkijker. Plus digitale nieuwsbrieven, ook onder de naam De Natuurkijker.
Voorzitter (a.i.): Arie van den Bremer,
email: voorzitter@amersfoort.knnv.nl
Website: www.knnv.nl/amersfoort